

บทที่ ๔

ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษาผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ไว้เป็น ๔ ด้าน ดังต่อไปนี้

- ๑ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้บริหาร
- ๒ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับครูผู้สอน
- ๓ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้ปกครอง
- ๔ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียน

๔.๑ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ดังนี้

๑. สำหรับผู้บริหาร^๑

ฉันทะ กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชน ที่พร้อมไปด้วยฉันทะ เพื่อแก้ปัญหาในครอบครัว ความรัก ความพอใจ ความไม่รู้สึกเบื่อหน่ายในการศึกษาเล่าเรียน หรือ นักเรียนมีหน้าที่ต้องเล่าเรียนแม้แต่ บุคคลผู้ทำงานถ้ามีใจรักที่จะทำแล้ว ย่อมสนใจให้เกิดความสนใจเอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียนให้ดีขึ้นและประสบผลสำเร็จได้ มีความพอใจที่จะบรรพชา หรือบวชเนกขัมมะหรือบวชเณรภาคฤดูร้อนประจำปีได้

วิริยะ กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย วิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะใช้ เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถานบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน ความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน หรือทำงานพาก เพียรทำไปการประกอบอาชีพที่สุจริตในสังคมปัจจุบันพอเลี้ยงชีวิตได้ ไม่หยุด กลางคันขณะเล่าเรียนให้สำเร็จ วิธีการทำให้เกิดความเพียรพยายามในการเรียน ต้องพอใจในการเรียน ไม่ทอดทิ้งการเรียน พอใจในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เสมอต้นเสมอปลาย

จิตตะ กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชน ที่พร้อมไปด้วย จิตตะ เป็นการเอาใจฝักใฝ่ในการเรียน ถ้าไม่เอาใจใส่ในการเรียนอย่างดี ในแต่ละชั้นของการเรียนจะไม่ประสบผลสำเร็จ วิธีการที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในการเรียนให้ถือว่าการมีความรู้ก็มีทรัพย์

วิมังสา กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชน ที่พร้อมไปด้วย วิมังสา เป็นการเรียนที่นักเรียนควรพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการ

^๑ สัมภาษณ์ นางพิมพ์ชนก บกบน, ผู้อำนวยการโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

เรียนว่า อะไรควร และไม่ควรที่จะรับรู้ คือหาเหตุผลที่ดี วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญ ใน การศึกษาเล่าเรียน ต้องดูเหตุปัจจัยองค์ประกอบที่จะสำเร็จได้

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของนักเรียนที่พร้อมไปด้วย หลักธรรมที่เป็นหลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ที่จะประสบผลสำเร็จได้ ฉันทะ ชอบการเล่าเรียนตั้งแต่ ต้น จนสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น วิริยะ มีความเพียร มีความพยายาม พอสมควร ที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนหรือลูกศิษย์ต่อไป จิตตะ เอาใจใส่ในการเรียนรู้เป็น ประจำทุกวัน ตั้งแต่เกิดมาก็เรียนรู้ตลอดมา วิมังสา ตรัสตรองหาวิธีที่จะให้การเรียนรู้สิ่งที่ทันสมัยหรือ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ทำให้ระบบการเรียนรู้ของเยาวชนเปลี่ยนแปลงไปมาก จึงทำให้เด็กต้องปรับตัว กับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๒. ผู้จัดการโรงเรียน^๒

ฉันทะ กิจกรรมที่ทำให้เกิดการความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของ เยาวชน ที่พร้อมไปด้วย ฉันทะ ความพอใจรักในการเรียนรู้ ความพอใจใคร่ในการทำงานที่ท่าตลอดไป คือความรักในการเรียน การอาชีพที่ทำ วิธีการทำให้เกิดความพอใจในการเรียนรู้ก็คือความเอาใจใส่ใน งานที่ทำ ที่รับผิดชอบ ตามปกติ ก็พอใจที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงต่อไป

วิริยะ หมายถึง ความอดุสาหะ พากเพียรในการทำงาน ในการเล่าเรียนของนักเรียนให้ สำเร็จได้ หรือในการประกอบอาชีพ และการเรียน ก็เพราะด้วยความอดทนต่อความยากลำบาก ไม่ย่อ ท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระเสียกลางคัน ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จด้วยดีได้ ความขยันหมั่นเพียรสิ่งใหม่ๆ ที่เป็น ประโยชน์และความรู้ ค้นคว้าใฝ่ตัวอยู่เสมอ เมื่อเจอกับปัญหาจะได้มีวิธีการแก้ไขปัญหาย่างถูกต้อง และถูกวิธี

จิตตะ กิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของ เยาวชนที่ พร้อมไปด้วย จิตตะ หลักการและแนวคิดในการเรียนหรือการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จ ตามหลักอิทธิบาท **จิตตะ** หมายถึง ความมีใจเป็นสมาธิ มีใจจดจ่อ คอยเอาใจใส่ดูแลในการศึกษาเล่า เรียนและกิจการงานหรืออาชีพที่ตนกระทำอยู่เสมอ ทำให้การเรียนประสบผลสำเร็จในการประกอบ อาชีพนั้นเป็นไปด้วยดี ย่อมยัง ให้บรรลุความสำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพได้ กิจกรรมที่เกิดจากความม่ง หมั่นตั้งใจก็จะทำให้งานหรือ กิจกรรมต่างๆ ที่ทำนั้นมีความรู้ มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และเกิด ความสุขใจเมื่อได้ทำ และประสบผลสำเร็จ

วิมังสา กิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชน ที่ พร้อมไปด้วย วิมังสา หมายถึง สติปัญญาสอดส่อง คอยพิจารณาเหตุ สังเกตผล และคอยพิจารณา ปรับปรุงแก้ไขวิธีการเรียนรู้ และการทำงานการประกอบอาชีพของตนให้เป็นไปด้วยดี ย่อมบรรลุ ความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพ และช่วยให้ดำเนินชีวิตตน และนำผู้อื่นให้ไปแต่ในทางที่เจริญและ สันติมีความสุข และประสบผลสำเร็จในการทำงานที่จะเกิดผลต่อสังคมและประเทศชาติต่อ

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของนักเรียนที่พร้อมไปด้วยหลัก อิทธิบาท ๔ ที่เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ฉันทะ ส่วนมากในเวลาทำงานหรือ

^๒ สัมภาษณ์ นางสาวพร้อมรัตน์ สุกมณีฤทธิ์, ผู้จัดการโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

เวลาเรียนก็รัก และพอใจในการเรียนรู้อย่างมีความสุข เมื่อรักการศึกษาล่าเรียนก็จะสำเร็จได้ดี วิริยะ ก็ต้องมีความเข้มแข็งอดทน แม้จะเป็นฤดูร้อน ฤดูหนาว ก็มีความอดทน มีการแก้ปัญหาหลายอย่าง ได้ เพราะมีความอดทนก็ย่อมประสบผลสำเร็จได้ในการศึกษาล่าเรียน จิตตะ ต้องเอาใจใส่เหมือนลูกอ่อนตอนเข้าก็วิ่งไปโน้นไปนั้น ไม่ทำอะไรเป็นจิตจะลักษณะ ผลการเรียนรู้ย่อมไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรได้ วิมังสา ต้องเอาใจใส่กับปัญหาทุกอย่าง ว่าจะใส่ชุดอะไรก็ตรวจสอบให้แน่

๓. ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียน^๓

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการศึกษาล่าเรียนหาความรู้ใส่ตัวเองให้มากขึ้น ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ เราก็มักรักเป็นทุนเดิม ถ้าใจไม่รักจะทำให้สิ่งนี้ไม่ได้ วิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น ถ้านักเรียนมีความมุ่งมั่นว่าเราจำเป็นต้องศึกษาล่าเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ลุล่วงด้วยดีเพื่ออนาคตของตัวเอง

วิริยะ มีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ในสิ่งที่ตัวนักเรียนยังไม่รู้ ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ และการทำงานให้มีผลสำเร็จในการทำ หรือการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ก็มีใจรักมาก ทำให้การเรียนรู้ถึงผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

จิตตะ การเอาใจใส่ใฝ่ในเรียนรู้ การจดจ่อในการเรียนย่อมเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา ย่อมมีการใฝ่ใฝ่ในการเรียน จิตใจของนักเรียนต้องอยู่กับการเรียนรู้ จิตไม่วอกแวกไปที่อื่นในเวลาเรียนรู้ ต้องมีสมาธิ วิธีการที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ คือ ถ้าสมมติว่าการเรียนรู้ไม่ประสบผลสำเร็จ เราต้องมีจิตใจในการแก้ปัญหาอุปสรรค เมื่อพบอุปสรรคก็ต้องใช้ความพยายามให้สำเร็จ

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการเรียนรู้ ความหมายของการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ โดยพิจารณาใคร่ครวญ ต้องค้นหาหรือแก้ปัญหา และอุปสรรคของการเรียนรู้แม้แต่การทำงานก็เหมือนกัน ต้องศึกษาที่ไป ที่มาอย่างไร จะต้องรู้ว่าปัญหาเกิดที่ไหน จะต้องแก้ไขอย่างไร มีวิธีการเรียนรู้ ค้นหาหาความรู้ให้กับตัวเองให้มากและการสรรคหาความรู้ พิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้อริยบท ๔ ต้องแสวงหาความรู้ หรือมองงานให้ออก ในขณะที่กำลังศึกษา เรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้และผลสำเร็จได้

สรุปการประยุกต์หลักอริยบท ๔ สำหรับผู้บริหาร ทั้ง ๓ ด้าน คือ ครองตน ครองคน ครองงาน ด้วยหลักอริยบท ๔ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม ๔ ข้อ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ ความคิด มุ่งไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรม อริยบท ๔ เพื่อการครองตนประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ

อริยบท ๔ ผู้บริหารการศึกษา ควรยึดหลักธรรม อริยบท ๔ ในการครองใจคน ประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ และ การสร้างแรงจูงใจซึ่งสอดคล้องกับ วรภัทร์ ภูเจริญ ที่กล่าวว่า^๔ ทางพุทธศาสนาสอนว่าการงานใดๆ จะสำเร็จได้ก็ต้องมี มีอริยบท ๔ ฉันทะคือชอบทำ วิริยะคือขยัน

^๓ สัมภาษณ์ นางศรีอุไร กีนาวงศ์, ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนวรรณรัตนศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๕ มกราคม ๒๕๕๔.

^๔ วรภัทร์ ภูเจริญ, องค์การแห่งการเรียนรู้และการบริหารความรู้, (กรุงเทพมหานคร : อริยชน, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๘.

ทำ จิตตะ คือ ตั้งใจทำ และวิมังสา คือ ฉลาดในการทำ เป็น PDCA (Plan Do Check Action) หรือใช้หลักการ สุ จิ ปุ ลิ (ฟัง คิด ถาม เขียน) และ สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า^๕ คนประสบความสำเร็จ (ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ) ฟังปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔ และยังสอดคล้องกับ ทศนีย์น้อยวงศ์ และร้อยเอกหญิงมาริดา พรพัฒน์เวช จากการศึกษาพบว่า ธรรมชาติของนักบริหารที่เกี่ยวกับการครองคนได้แก่^๖ อิทธิบาท ๔

ดังนั้น อิทธิบาท ๔ ผู้บริหารการศึกษาควรมียึดหลักธรรม อิทธิบาท ๔ เพื่อการครองงาน ประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ และ การสร้างแรงจูงใจ

๔.๒ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับครูผู้สอน

๑. ครู กับการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอน

ได้พูดถึงพฤติกรรมของเด็กและเรื่องของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ประกอบการเรียนการสอน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายว่า^๗

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้ ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำหมายความว่า เป็นคำนิยาม คือ เป็นพฤติกรรมเด็กที่ต้องเรียนรู้ตรงกับใจที่ต้องการ มีใจรักในการศึกษาเล่าเรียนนี้จริง ๆ เกิดประโยชน์ให้การเรียนมีความสำเร็จ มีใจรักงานนี้ ทำให้มีพลังในการเรียน มีกำลังทำให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่ทำการเพื่อเป็นการสร้างรายได้ ให้ชีวิตและมีปัจจัยมาบริหารในกิจการ วิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ การได้คลุกคลี การศึกษาการดำเนินในส่วนนั้น ทำให้ปลุกฉันทะเพราะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

วิริยะ ความเพียรพยายามทำในการศึกษาเล่าเรียน ความเพียรพยายามในการทำงานของผู้ประกอบการในส่วนนี้ขอพูดแบบอยู่ในภูมิปัญญาชาวบ้าน สิ่งใดก็ซ้ง ถ้าเราไม่มีความเพียร ไม่มีความบากบั่น ไม่มีความแน่วแน่แล้ว ทุกอย่างจะสำเร็จได้อย่างไร วิธีการทำให้เกิดความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน แม้ในการทำงานต้องเป็นคนกระตือรือร้น คือไม่ยอมแพ้ต่อสิ่งแวดล้อมหมายถึง ต่อดินฟ้าอากาศ อาจจะไม่อำนวยผลโดยตรงและสามารถผ่าน อุปสรรคทั้งปวงได้เมื่อได้พบกับการทำงานเปรียบเหมือนในความคิดตามหลักธรรมคล้าย ๆ ว่า เหมือนปลาที่ลอยตามน้ำมาจากที่สูง คือ ปลาที่ตายแล้วคือไม่มีชีวิต เหมือนคนไม่สู้ต่ออุปสรรคไม่มีความรู้ เพราะว่าปลาจำเป็นจะว่ายทวน กระแสนจนถึงจุดหมายได้ ตามที่ต้องการได้

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ การเอาใจจดจ่อหมายความว่า เป็นคนที่มีจิตสำนึกที่จะทำงานอยู่ตลอดเวลา ที่ชอบงานในด้านนี้ เรียกว่าจิตวิญญาณอยู่ในใจวิธีการอย่างไรที่ทำให้เกิดการ

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๗.

^๖ ทศนีย์ น้อยวงศ์และร.อ.หญิงมาริดา พรพัฒน์เวช, ธรรมะกับการบริหาร, วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., (ศึกษาศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๙), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^๗ สัมภาษณ์ นางสาวรัชสุดา โสภณจิตร, ครูโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔.

เอาใจใส่ในงานที่ทำ มีความพร้อมและตื่นตัวอยู่เสมอ ๆ ความขยัน และปลูกฝังในจิตสำนึกในสิ่งที่ทำ ต้องมีจุดหมายตลอดเวลา^๔

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน และการประยุกต์ใช้อธิปไตย ๔ ความหายของการทำงานโดยการพิจารณาใคร่ครวญ ตรงนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญ คือ ทุกอย่างถ้าขาดการใคร่ครวญเขาเรียกว่าชาวสติ-สัมปชัญญะ ทุกอย่างเหมือนการขับรถ ต้องสัมผัสกับรถอยู่ตลอดเวลาคล้าย ๆ กับการนำอธิปไตย ๔ ไปใช้ในการขับรถ ต้องมีสติ-สัมปชัญญะ คือการรับรู้การดูแลในการสอดส่องในการทำงาน วิมังสา เหมือนเป็น การควบคุมทุกอย่างของการดำเนินงานเขาเรียกว่าประธานใหญ่ วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้ ต้องปลูกฝังตนเองให้มีนิสัยความรับผิดชอบ ปัญหาต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ดูแลสอดส่องในการทำงาน วิมังสา เหมือนเป็น การ ควบคุมทุกอย่างของการดำเนินงานในการเรียนรู้ของเยาวชน ที่พร้อมไปด้วย วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงาน ต้องปลูกฝังตนเองให้มีนิสัยความรับผิดชอบ ปัญหาต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ รับผิดชอบต่อธุรกิจที่ทำนั้น คิดใคร่ครวญและปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอธิปไตย ๔ ในการประกอบอาชีพ คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ หมายถึงว่าเราต้องมีความรักใคร่ในงานนี้ด้วย คือด้านศิลปะ ต้องมีความสร้างสรรค์ต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติในการเรียนรู้ คือธรรมชาติต้องมาดูแล มาเพิ่มเติมส่งเสริม ประสบผลสำเร็จให้ดีขึ้น คือ การพัฒนาด้านคุณภาพ ให้ทุนยุคทันสมัยอยู่ตลอดเวลา วิริยะ ความเพียรพยายามในการทำงาน เป็นคนกระตือรือร้น คือไม่ยอมแพ้ต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง ต่อদিনฟ้าอากาศ อาจจะไม่อำนวยประโยชน์ในทางตรง สามารถผ่านอุปสรรคทั้งปวงได้ จิตตะ เป็นคนที่มีจิตสำนึกในการทำงาน และชอบงานด้านนี้ เรียกว่ามีจิตวิญญาณอยู่ในใจ วิมังสา เหมือนเป็นทางท้ายเรือในการทำงานเรือจะแล่นดีหรือไม่ดีอยู่ที่ตลิ่งอยู่ที่นายท้ายเรือ ควบคุมทุกอย่างในการทำงานในการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ เขาเรียกว่าประธานใหญ่

๒. การประยุกต์ใช้หลักอธิปไตย ๔ ในการเรียนการสอน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึง การประยุกต์อธิปไตย ๔ กับการเรียนรู้ว่า^๕

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียน การสอน ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ คือเป็นการทำหายในการทำงาน จะทำงานไม่ให้ช้ากันตามรูปแบบ ถ้าเกิดทำแบบดั้งเดิมตามสมัยก่อน สมมติขึ้นให้เขา เขาจะต้องไปแต่งเอาเองอีกทีหนึ่งนี่คือการขึ้นรูป วิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการศึกษาเล่าเรียน ที่ทำ คือว่าอยู่แบบอย่างพอเพียง และพอใจในสิ่งที่ทำ ชีวิตจะประสบผลสำเร็จได้

วิริยะ ความเพียรพยายามทำเพื่อแก้ปัญหาคติกรรมในสถาบัน ความเพียรพยายามในการทำงาน ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จจะอยู่ที่นั่น แม้จะว่ายากคนอื่นเขาว่ามางานชิ้นนี้อาจใช้เวลาจะต่อสองหัว ในการทำกระถาง แต่งงานบางอย่างง่าย เพราะว่าได้ทำมาแล้วจึงประสบผลสำเร็จ แม้เป็นการทำงานที่ไม่ได้คุณภาพแต่ว่าค่าตอบแทนก็น้อยกว่านี้บ้าง วิธีการทำให้เกิดความ

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวนาคยา โพธิ์หนองไฮ, ครูโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๕

^๕ สัมภาษณ์ นางสาวนิภา ยิ่งยืน, ครูโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๑ มกราคม ๒๕๕๕.

เพียรพยายามในงานที่ทำ คือเป็นคนที่มีใจเย็นรักของที่ออกมาแล้วมาทำ คนอื่นทำอาจจะทำไม่ได้ ว่าเอาอย่างนี้ยังเป็นการท้าทาย การทำงานชิ้นนี้ได้เกิดความรู้ความเข้าใจในการทำงานและการเรียนรู้ได้^{๑๐}

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ การเกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ต้องคิดเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จะต้องวิวัฒนาการคิดเปลี่ยนตามไปเรื่อยๆ เพราะการเรียนรู้พฤติกรรมของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย ความรู้ ต้องมีการเปลี่ยนตามกระแสโลกให้ทันกับการเรียนรู้ ของ อาเซียน และมี วิธีการอย่างไรที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในงานที่ทำ เพราะคิดค้นคว้าเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ การเรียนรู้และต้องทำงานตามงานให้เข้าใจ ได้^{๑๑}

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน และการทำงานโดยการพิจารณาใคร่ครวญคือ ต้องตรวจดูอยู่เรื่อยๆ ว่ามันผิดหรือถูก ถ้าทำแล้วผ่านแล้วผ่านเลยก็เหมือนคนไม่เอาใจใส่ต่องาน เสร็จแล้วก็ไม่ดูแลงานที่ทำ ไม่ได้เพราะว่าไม่ตรวจงานอีกที ชิ้นงานแห้งแล้วหัดแล้วสูงเท่านี้จะได้ไหม ความกว้าง ความสูง ต้องเอาใจใส่ตรงนี้ให้ดีกว่าที่หนึ่งวิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้ คือ ในการเรียนรู้ต้องศึกษาให้เข้าใจในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ที่จะให้เด็กได้เข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ และประกอบอาชีพ คือหลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ มีใจรักต้องเข้าใจ สนใจ จะต้องทำให้สำเร็จหรือมีประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียน ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยมของผู้ศึกษาที่จะเลือกเรียน ใจต้องผูกพัน บางครั้งก็เรียนยาก บางครั้งก็เรียนง่าย เพราะการเรียนรู้ต้องให้การเพลิดเพลินเหมือนกับงานศิลปะ บางครั้งจะเป็นงานบรรจง บางครั้งจะเป็นงานที่อ่อนช้อย วิริยะ ความเพียรพยายามในการเรียนจะต้อง เป็นคนที่ใจเย็นรักของที่ออกในการมาทำงาน คนอื่นที่ยังทำไม่ได้ว่าของที่ทำนั้นยังท้าทาย จิตตะ การเอาใจใส่ในงานที่ทำเพราะงานต้องเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ วิมังสา การศึกษาเล่าเรียนโดยการพิจารณาใคร่ครวญคือ ต้องตรวจดูอยู่เรื่อยๆ ว่ามันผิดหรือถูก เพื่อจะได้มีประสิทธิภาพในการศึกษาต่อไป

๓. เรื่องการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึงการประยุกต์หลักธรรมกับการเรียนรู้ ว่า^{๑๒}

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในกิจกรรม ที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ มีใจรักใคร่ในงานที่ทำ ก็เป็นอาชีพหลัก ถ้าทำแล้วต้องมีความรับผิดชอบมาก ต้องดูแลหมายถึง ต้องมาดูแลควบคุมไม่ให้ตรงเกินไป ต้องมีความรับผิดชอบมาก วิธีการเรียนให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการเรียนที่ทำได้ คิดว่าจะต้องเรียนให้มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จสำเร็จในการศึกษาตามที่ต้องการได้

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางสาวแพรวนภา บุตรศรี, ครูโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๕

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางสาวบุญยานุช ศรีโนนยาง, ครูโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๕

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวธันยรัตน์ ป้องคำสิงห์, ครูโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕.

วิธียะ ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้แต่เช้า ตั้งใจเรียน ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนถึงจะได้ออกมาดีถ้าไม่มีความรับผิดชอบ ในการเรียนก็ออกมาไม่ดีไม่มีคุณภาพ วิธีทำให้เกิดความเพียรพยายามในการเรียนรู้ที่ทำได้ คือ ขยัน อดทน หมั่นมาเรียนทุกๆ วัน ก็จะเกิดการเรียนรู้ได้เอง

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของเยาวชน การเอาใจจดจ่อเพราะความคิดที่จะเรียนอยากทำได้หลายๆ รูปแบบตามผู้สั่งมาก็ได้หมด การเอาใจใส่ในการเรียนที่มีการเรียน มีคุณภาพพอจบออกมามีประสิทธิภาพ ในการทำงาน เพื่อให้ความรู้ นั้น มาพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญได้

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของเยาวชน ความหมายของการเรียนรู้โดยการพิจารณาใคร่ครวญคือ ต้องปรับปรุงอยู่เป็นประจำทุกวัน เพราะว่าต้องการเรียนรู้ให้ได้ดี คือต้องค้นคว้าให้หาความรู้ทุกวัน ๆ ต้องคอยปรับปรุงแก้ไข ข้อผิดพลาดในการเรียนทุกวันๆ วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้ไป^{๑๓}

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียน คือเป็นอาชีพหลัก ถ้าทำแล้วต้องมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ ต้องดูแลการเรียนให้ดี วิธียะ ความเพียรพยายามในการเรียน คือตั้งใจทำ ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนที่ได้ออกมาดีและมีคุณภาพ จิตตะการเอาใจฝักใฝ่คือความเอาใจจดจ่อในการเรียนและทำงาน ทำแล้วอยากให้ออกได้หลายๆ ตามแบบที่ต้องการมาก็ทำได้หมด วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ คือ ต้องปรับปรุงอยู่เสมอในทุกๆ วัน เพราะว่าจะต้องมีการเรียนให้ดี และประสบผลสำเร็จได้

๔. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึงการประยุกต์หลักธรรมกับการทำงานว่า^{๑๔}

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของนักเรียน รักใคร่พอใจในการเรียนรู้ พอใจในการคิดแบบทำแบบ คิดผลดีถนอมออกมาสู่สังคมสู่สายตาประชาชนอย่างนี้วิธีการเรียนให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการศึกษาที่ทำได้คือ ต้องมีสมาธิในการเรียนรู้นั้นเกิดจากความรักในการทำงานที่จะเรียนแล้วประสบผลสำเร็จในการศึกษา ต่อๆ ไป

วิธียะ ความเพียรพยายามทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ก็คือการเรียนจากการทำงานแต่ละชิ้น แต่ละอย่างขึ้นมาคือเกี่ยวกับศิลปะต้องใช้ความพยายามหรือความเพียรมาก เพราะว่าในเวลาเรียนรู้ออกมาแต่ละอย่างจะไม่สำเร็จภายในวันเดียวต้องค่อยๆ ตกแต่ง ต้องค่อย ๆ มองสังเกต การฝึก ต้องคิด ต้องปฏิบัติอย่างนี้ วิธีการเรียนให้เกิดความเพียรพยายามในการเรียนของเยาวชน ที่ทำได้ต้องเกิดจากสมาธิอยากจะเรียนรู้

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางวารุณี สุทธิเสน, ครูโรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสาววรารณณ์ แก้วหานิล, ครูโรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๕.

จิตตะ เอาใจฝึกฝนในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอทิบาท ๔ ในการเรียนรู้ การเอาใจจดจ่อหมายความว่าพยายามแสวงหาความรักในการเรียนรู้ รู้สึกชอบ รู้สึกว่าอยากจะทำ รู้สึกว่าอยากจัดเวลาในการเรียน การสอน วิธีการที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในการเรียนรู้ของเยาวชน พอใจที่จะบรรพพาเพื่อตอบแทนผู้มีพระคุณ ต้องมีความรู้จักกันคว่ำ รู้จักหา รู้จักที่จะทำ และประสบผลสำเร็จ

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ สิ่งเกี่ยวกับความละเอียด ขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว ขั้นตอนการปฏิบัติการทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะทำให้การเรียนรู้ดีขึ้นแล้ว ต้องดูให้ละเอียดหน่อย บางทีการเรียนรู้ของเด็กย่อมแตกต่างกัน การเรียนรู้อาจออกมาดีออกมาไม่ดี ต้องตรวจสอบ สาเหตุ เกิดจากอะไร มีวิธีค้นคว้าสูตรใหม่อย่างไรบ้าง และพยายามศึกษาตรงนี้ทำจนกว่าการเรียนรู้จะสมบูรณ์ วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้พฤติกรรมของเด็กให้ดีขึ้นได้ พยายามไปเรื่อยๆ ทุกครั้ง ฝึกปฏิบัติดูให้เกิดความชำนาญในการเรียนรู้หลักอทิบาท ๔

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอทิบาท ๔ ในการในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ พอใจในการเรียน รักอาชีพ มีความรักมาก่อน ที่จะเรียนรู้ ทางนี้ได้วิริยะ ความเพียรพยายาม หมายถึงถ้าเกิดมีความเห็นความชอบแล้วว่า ความพยายามต้องใช้ความเพียรในการปฏิบัติงาน ใช้ความคิด ใช้ปัญญา ต้องใช้ฝีมือในการแกะสลักลอยต่างๆ ต้องมีการศึกษาเรื่องศิลปะมาบ้าง ที่จะเข้าใจในการเรียนรู้ และการทำงานต่อไป จิตตะ คือ ต้องมีใจรัก รักอาชีพ รักในการเรียนรู้ พอใจฝึกฝน คือยึดในอาชีพที่ประกอบไปด้วยประสบการณ์ในการเรียนรู้ และการทำงาน นี้ด้วยความเต็มใจทำ วิมังสาคิดค้นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้ และที่อยู่การทำ งานให้ประสบผลสำเร็จต่อไป

๔.๓ ผลของการประยุกต์หลักอทิบาท ๔ สำหรับผู้ปกครอง

๑. ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา เรื่องการประยุกต์ใช้หลักอทิบาท ๔ ประกอบอาชีพ กับกิจกรรมการเรียนรู้ ไว้ว่า

ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา เรื่องการประยุกต์ใช้หลักอทิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึงการประยุกต์หลักอทิบาท ๔ กับกิจกรรมการเรียนรู้ ไว้ว่า^{๑๕}

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอทิบาท ๔ นี้ ในฐานก็เป็นคนจังหวัดขอนแก่น เป็นผู้ปกครองนักเรียนที่เรียนอยู่โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา สาเหตุของการขาดอทิบาท ๔ ของนักเรียนมาจาก ความไม่เอาใจใส่ไม่รับผิดชอบงานในหน้าที่ตนเองและขาดแรงจูงใจของเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบันที่ขาดอทิบาท ๔ ในตนมาจากสาเหตุ เพราะอบายมุขต่างๆ

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวมลฤดี โคธิเสน, ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๕.

วิริยะ ความเพียรพยายาม ความเพียรพยายามทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ก็คือ การเรียนจากการทำงานแต่ละขั้น แต่ละอย่างขึ้นมาคือเกี่ยวกับศิลปะต้องใช้ความพยายามหรือความเพียรมาก เพราะว่าในเวลาเรียนรู้ออกมาแต่ละอย่างจะไม่สำเร็จภายในวันเดียวต้องค่อยๆ ศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจในการทำงานมากขึ้น สาเหตุของการขาดอิทธิบาท ๔ ในครอบครัวมาจากสาเหตุใด การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ การตามใจเด็กมากเกินไป ขาดการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด แต่ทำให้เด็กเรียนรู้ ยังไม่รู้วิธีการ ยังทำการเรียนรู้ไม่ถูกต้อง สิ่งที่ยังไม่ถูกต้อง ต้องแก้ไขต้องมีบางอย่างที่ปู่ ย่า ตา ยาย ที่พาทำมาถูกต้องก็มีซึ่งยังไม่ถูกต้องก็มี ต้องแก้ไขให้มากโดยให้เยาวชนไปศึกษาเล่าเรียนหลักการให้รู้ให้มากๆ ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ด้วย ก็น่าจะทำได้แล้ว เพราะว่าถ้ามีโอกาสจะต้องแก้ไขสิ่งนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย ยังทำไม่ถูกต้องแล้วก็อันไหนท่านทำถูกต้องแล้ว เอาของท่านมาเป็นแบบอย่างไว้ และช่วยแนะนำวิธีการมาจากการแก้ไขก็เผื่อแผ่ไปถึงภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย คือในใจอยากไปเผื่อแผ่ให้ความรู้ ในการเรียนรู้พฤติกรรมของเยาวชนในปัจจุบันได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของไทยโดยตรงอยู่แล้ว ทำให้เป็นตัวอย่าง ใครอยากจะดูมาดูมาถามก็ไม่หวง ก็มาดูก็ไม่ว่าอะไรกันชาวบ้านก็ทำอยู่แล้วอะไรที่ทำได้จะได้อีกต่อไป ให้มาร่วมพัฒนามีการส่งเสริมให้มีการศึกษาและเรียนรู้ให้ภายในชุมชนเพื่อจะได้ให้ประสบผลสำเร็จต่อไป

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่อันนี้ เรื่องประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอน และประกอบอาชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึงการประยุกต์อิทธิบาท ๔ กับการเรียนรู้ การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คนที่ไม่เรียนหนังสือ บางเรื่องก็เข้าใจยาก เช่น เรื่อง ความตั้งใจ การเอาใจจดจ่อกับงานที่ทำอยู่ มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เป็นความตั้งใจที่อยากทำงานให้ดีที่สุดวิธีการสร้างให้มีการเอาใจใส่ในการเรียนรู้และในการทำงานและให้มองถึงผลเสียหายที่เกิดขึ้น ทำความเข้าใจให้ได้ จะต้องมีการประสบการณ์เรียนมาพอสมควรจึงทำได้ พอเข้าใจ การประยุกต์อิทธิบาท ๔ นั้นผู้ประกอบการจะต้องรับรู้ในการเรียนรู้เพิ่มเติมมากขึ้น เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน และการทำงานโดยการพิจารณาใคร่ครวญ คือไปแล้วทำอย่างไรจะให้คนเขาได้ศึกษาและเข้าใจในหลักธรรม ในการใคร่ครวญอันดับแรกก็คือ ผู้ประกอบการก็คิดว่า ใคร่ครวญดูว่าผู้ประกอบการทำอย่างไรการเรียนรู้มันจะต้องศึกษาให้เข้าใจได้ ใคร่ครวญถึงวิธีการบริหารและการประยุกต์อิทธิบาท ๔ นั้นได้อย่างไร และประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานอย่างไรได้

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ หรือหลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำหมายความว่าในงานที่ทำจริงๆ ก็เรียนมาตั้งแต่แรกแล้ว ก็ด้วยความรัก วิริยะ ความเพียรพยายามก็หมายถึงว่าผู้ประกอบการทำงานไม่ปรากฏเกณฑ์ที่ตายตัว เพราะฉะนั้นการที่ผู้ประกอบการจะต้องใช้ความเพียรค่อนข้างสูง ในการที่จะมาทดลองทำแล้วทำอีก จิตตะ มาจากความรักความชอบนั่นเอง จิตมันก็หลงอยู่อย่างนั้น นอนก็คิดจะเดินก็คิด คิดหลายเรื่อง วิมังสา พิจารณาทำอยู่เป็นประจำ ด้วยวิธีต่างๆ สารพันปัญหาที่จะเข้ามา ต้องใคร่ครวญอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ผู้ประกอบการลงมือทำ เพื่อจะได้ให้ประสบผลสำเร็จ ในหน้าที่การงานต่อไป

๒. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึงการประยุกต์หลักธรรมกับการทำงานไว้ว่า^{๑๖}

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำงานทางด้านฉันทะ ถ้างานที่ผู้ประกอบการไม่รัก ก็คงอยู่ไม่ได้นาน ก็เปลี่ยนงานใหม่ หางานที่ตนเองรักในการทำงาน วิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำได้อันดับแรกใจจะต้องรัก จะทำให้ผู้ประกอบการไม่รักในงานด้านนี้จะอยู่ไม่ได้นาน

วิริยะ ความเพียรพยายาม ความเพียรพยายามทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในหลักอิทธิบาท ๔ ความเพียรพยายาม มีความพยายามมากแม้แต่ในเวลาศึกษาเล่าเรียน เรียนให้รู้ให้สำเร็จได้

จิตตะ การเอาใจใส่ใฝ่ใน ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างดี แต่ละให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ก็ คือ ขั้นตอนจะไม่ประสบผลสำเร็จ ต้องอาศัยความเข้าใจในดินมีลักษณะอย่างไรขั้นตอนในการผลิตการปั้น การเผา การทำสี คือ สิ่งที่ผู้ประกอบการต้องเข้าใจ วิธีที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในงานที่ทำ อันนี้คงจะเป็นอัตโนมัติอยู่แล้ว เพราะว่าถ้าผู้ประกอบการจะตัดสินใจทำจะต้องเอาใจใส่ ถ้าไม่เอาใจใส่งานแรกก็ไม่สำเร็จ

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของเยาวชน ผู้ประกอบการต้องรู้ว่ามีความพิเศษเป็นอย่างไร ถ้าคนไม่รู้ ไม่สามารถนำไปใช้ในการทำงานได้ ขาดการพิจารณาใคร่ครวญจะไม่ประสบความสำเร็จ วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานได้ อันดับแรกก็สอนให้รู้จักลักษณะของงานก่อน ขั้นตอนผลิตแต่ละขั้นตอนจึงจะทำให้งานนั้นประสบผลสำเร็จสืบต่อไป

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ หรือหลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นคนขยัน มานะอดทน ในยุคนี้ เครื่องปั้นดินเผาเป็นยุคเกี่ยวกับการค้าขายของตลาด ความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละคนจะมาประยุกต์ใช้ผลิตภัณฑ์ได้มากน้อยแค่ไหน มาประดิษฐ์ใช้อย่างไร แตกต่างกันอย่างใด พิจารณาเหตุผลเกิดผลเพื่อพิจารณาปรับปรุง แก้ไขวิธีการทำงาน ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูงนั้น ในการพิจารณาปัญหาของการทำงาน หรือการประเมินผลของงาน ให้เห็นวิธีป้องกันแก้ไขปัญหาของการทำงาน หรือในการบริหารที่ตนรับผิดชอบอย่างชัดเจน จึงจะสามารถปรับปรุงวิธีการทำงานหรือวิธีการดำเนินงานของตนให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดี มีคุณภาพสูง

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายณัฐพล โพธิ์หนองไฮ, ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๓. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึง การประยุกต์หลักธรรมกับการทำงานไว้ว่า^{๓๗}

ฉันทะ ความเข้าใจในงานที่พอใจที่ทำในงานที่ทำอยู่ในตัวของวิธีการทำ แทบจะไม่ต้องเรียกว่าผู้ประกอบการไม่ต้องบอก ผู้ประกอบการไม่ต้องศึกษาเลย เพราะว่าจะอยู่ในทุกๆ คน ทุกคนที่มีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองทำทุกชนิด แต่สำคัญความพึงพอนั้นจะเป็นความพึงพอใจ ในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย หรือว่าไม่คิดอยากจะทำอะไร คือไม่สนใจใครจะเป็นใครจะตาย แต่ความพอใจของผู้ประกอบการพอใจลักษณะเครื่องปั้นดินเผาพอใจการทำงานถึงอยู่ได้ระดับแรก ผู้ประกอบการให้อะไรในหมู่บ้านด้านเกวียนผู้ประกอบการได้สร้างสรรค์รูปทรงต่างๆ หรือว่าลวดลายต่างๆ แล้ว เราทำให้ชาวบ้านเกิดอาชีพการงาน ทำให้ศิลปะเกิดความคิดเกิดประโยชน์ กับคนพื้นเมืองสามารถจะนำไปใช้กับคนทุกเรื่องได้ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนรูปการแกะสลักสินค้า การปั้นรูป การเขียนหนังสือศิลปะใช้ได้หมด วิธีการปกติความพอใจขึ้นอยู่กับอารมณ์ ระดับอารมณ์ ศิลปะมีจุดอ่อนอย่างหนึ่งจุดแข็งอีกอย่างหนึ่ง ก็คือในเรื่องของอารมณ์ มีอารมณ์ของการแปรปรวนขึ้นลงแบบสูงสุดและต่ำสุด อารมณ์ตรงนี้ต้องจับสภาพของผู้ประกอบการ เช่น บางครั้งผู้ประกอบการรู้สึกกระสับกระสั่นวุ่นวาย มีความรู้สึกไม่แน่ใจ เกิดความรู้สึกติดตันผู้ประกอบการก็อาจเข้าไปอยู่ในป่า เข้าไปอยู่กับต้นไม้ เข้าไปอยู่กับธรรมชาติเดิมๆ เพื่อที่จะได้เอาแรงบันดาลใจของสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติเหล่านั้นมาช่วยให้ผู้ประกอบการสงบนิ่ง เมื่อผู้ประกอบการสงบนิ่ง ผู้ประกอบการก็มีสมาธิผู้ประกอบการจะเขียนจะวาดจะทำลงบนกระดาษ จดจ่อในงานที่จะทำให้ส่งผลอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ

วิริยะ ความเพียรพยายามทำ ความเพียรเกิดจากแรงกระตุ้นเมื่อผู้ประกอบการเกิดความพอใจความเพียรก็จะตามมา ถ้าไม่มีฉันทะแล้วความเพียรจะไม่มีถ้าไม่มีฉันทะแล้วความเพียรจะไม่เกิด ฉะนั้นอุปสรรคของความเพียรก็คือว่าทำอย่างไร ถ้าเมื่อผู้ประกอบการจะทำในสิ่งที่ไม่พอใจ เช่น นักแสดงจะต้องแสดงบทบาทเป็นพระเอกแต่ปรากฏว่าเขาให้แสดงเป็นผู้ร้าย ที่นี้จะต้องหาเหตุผลก่อน ใช้ความเพียรใช้เหตุผลว่าเมื่อการแสดงเป็นเป้าหมายสำคัญอยู่ที่ไหนอยู่ที่การแสดงเพื่อให้เป็นเรื่องราวต่างๆ ให้เป็นเรื่องราวในการทำงานเป็นทีม ในการทำงานซึ่งสามารถดำเนินเรื่องให้เห็นภาพที่จะดำเนินเรื่องให้เห็นภาพที่จะดำเนินไปได้อันนั้นหมายความว่า เมื่อผู้ประกอบการจะใช้ความเพียร ผู้ประกอบการจะต้องมีหลักเหตุผล ฉะนั้นหลักของความเพียร ที่ผู้ประกอบการคิดว่าเราจะทำอะไร แล้วถ้าผู้ประกอบการไม่มีเหตุผลจะไม่เกิดฉันทะ วิธีการทำให้เกิดความเพียรพยายามในการทำงานที่ทำได้ ความพยายามบางครั้งผู้ประกอบการเบื่อ ก็มีการความขัดแย้งของผู้ประกอบการกับแนวคิดหลักพุทธ ที่ผู้ประกอบการมีความเชื่อถ้าผู้ประกอบการเทียบปรัชญาต่างๆ ที่ผู้ประกอบการได้ศึกษามา ปรัชญาตะวันตก ปรัชญาตะวันออก จนกระทั่งมาถึงปรัชญาของพุทธ ผู้ประกอบการมีความเชื่อว่า พุทธ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน สะอาด สว่าง สงบเป็นพื้นฐานอย่างเรียบง่าย ลักษณะความเป็นพุทธ ไม่ใช่ผู้ที่ลุ่มหลงในกิเลส ตัณหา ลาภ ยศ สรรเสริญ ผู้ประกอบการเมื่อจิตใจเศร้าหมอง เมื่อทำงานที่ขัดกับคำสอนของพระ จิตใจของผู้ประกอบการก็เศร้าหมอง ความเพียรก็ไม่เกิด ความเพียรจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อจิตใจของผู้ประกอบการต้องมีความสงบนิ่ง

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวนันธิกา สมนึก, ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ การเอาใจจดจ่อหมายความว่าพยายามแสวงหาความรักในการเรียนรู้ รู้สึกชอบ รู้สึกว่าอยากจะทำ สมมติว่าผู้ประกอบการจะออกแบบซุ้มประตูทางเข้าวัด ผู้ประกอบการต้องหาเหตุผลว่าวัดนี้มีลักษณะที่คณะกรรมการวัดหรือว่าพื้นที่เขาอยู่มีลักษณะอย่างไร เช่น เขาเป็นชาวอีสาน เขามีพื้นฐานของชาวอีสาน ข้อที่หนึ่งที่ผู้ประกอบการจะช่วยเขานูรักษ์เอาไว้ ข้อที่สอง คืองบประมาณว่าเขามีความเหมาะสม ไม่ว่าผู้ประกอบการจะไปสร้างใหญ่โต แต่งบประมาณเขามีจำกัดเขาต้องไปหางบประมาณเพิ่มเติมอีก ผู้ประกอบการจะต้องดูเหตุผลว่า ถ้าผู้ประกอบการไปสร้างและออกแบบอย่างนี้ผู้ประกอบการคิดว่าในมาตรการครั้งนี้ระยะหนึ่งจะได้ซุ้มอย่างนี้การออกแบบนี้จะได้ซุ้มอย่างนี้ในระยะที่สองอาจจะมีการออกมาอีก การออกแบบให้สามารถดำเนินไปได้ในทุกขั้นตอน เป็นผู้ออกแบบจึงสามารถให้เขาทำงานได้ ข้อที่สามคือว่าวัดนี้เขามีจุดเด่น เช่น ทางวัดเน้นทางปรัชญา ทางด้านพุทธ ไม่ได้เน้นทางด้านการจัดโชว์ในด้านวัตถุ แต่วัดนี้ต้องการโชว์ในด้านจิต ฉะนั้นสิ่งที่ผู้ประกอบการจะให้คนเห็นก็คือให้คนเห็นแล้วต้องนั่งสงบ ในการมาวัดเพื่อจะให้สงบทั้งกาย วาจา ใจ

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลใน การพิจารณาตรวจสอบการใคร่ครวญตรวจสอบปกติแล้วการใคร่ครวญตรวจสอบโดยนิสัยของผู้ประกอบการควรใช้หลักพื้นฐานในการทำงาน คือใช้จิตเป็นที่ตั้งจะต้องทำให้จิตปราศจากการขุ่นมัวถ้าจิตขุ่นมัวแล้วผู้ประกอบการก็จะนึกคิดอ่าน หรือการสังเกต การมองเห็น จะไม่เกิดขึ้น สายตาของผู้ประกอบการก็มีติดบอด มีติดบอดแล้วสิ่งที่ผู้ประกอบการจะเกิดความรู้สึกมองเห็นนั้น ความที่ไม่สวยงาม นั้นก็จะเกิดสิ่งที่เรียกว่าไม่มีตาทิพย์ มองไม่เห็นมองไปอย่างคร่าวๆ มองไปอย่างหยาบๆ ทำงานเพื่อให้เสร็จไปเท่านั้น โดยที่งานนั้นไม่ได้ละเอียด เอาไว้ซึ่งความเห็นศิลปะ ความเห็นซึ่งจะมองเห็นคุณค่าของงานนั้นมาปรากฏแล้ว จะเกิดใบหน้าแววตา อารมณ์ ของตัวผู้ที่ประกอบการปั่นขึ้นมาอย่างไร ก็จะเกิดแข็งๆ เหมือนตุ๊กตา ผู้ประกอบการจะเห็นว่างานในวัดจุดอ่อนใหญ่ๆ เพราะว่าคนที่ปั่นงานในวัด ปั่นลวดลายได้สวยงาม เพราะว่าเรียนรู้กันในตระกูลช่างจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย แต่พอไปปั่นคนที่ไรกลายเป้นตุ๊กตา เพราะว่าพื้นฐานการปั่นคน ปั่นหุ่นคนได้จะต้องเข้าใจหลักโครงสร้างทางสรีระหลักกระดูกของมนุษย์ หลักอวัยวะของมนุษย์ หลักของกล้ามเนื้อแล้ว หลักของอารมณ์ที่มีต่อกล้ามเนื้อต่อร่างกาย ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้เป็นการใคร่ครวญอยู่แล้ว เพราะขณะผู้ประกอบการค้นคว้าเป็นการใคร่ครวญ ถ้าเผื่อผู้ประกอบการไม่มีหลักวิมังสาแล้วผู้ประกอบการจะทำงานไม่ได้

ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ หรือหลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจ คนไม่พอใจ จะไม่ไปเลือกศิลปะ ส่วนวิริยะ ความเพียร ซึ่งคนทำงานศิลปะส่วนใหญ่อาศัยความเพียรอยู่แล้ว จะต้องดูจะต้องสังเกตในสิ่งที่คนอื่นไม่ได้ดู คนอื่นอาจจะดูแบบคร่าวๆ ดูแบบเป็นภาพใหญ่ แต่คนเรียนศิลปะนี้จะดูในสิ่งที่สนใจแล้วจะขยายความเข้าไปให้เห็นรายละเอียด แล้วยังเห็นสัจธรรมของรายละเอียดนั้น ส่วนด้านจิตตะ จริงๆ แล้วจิตตะยังเป็นใหญ่เลย ซึ่งคนเรียนศิลปะต้องอาศัยจิต ต้องอาศัยศรัทธา เพราะว่าจิตตั้งมั่นในศรัทธา ที่ผู้ประกอบการเรียนรู้ในศิลปะความดี ความงาม ความรัก เป็นสิ่งที่สร้างภาพ จินตนาการ ให้กับสังคมได้มองเห็นอีกด้านหนึ่ง ซึ่งศิลปะถ่ายทอดถูกนำออกมาจากจิต ด้านวิมังสา หาเหตุผลก็เป็นหลักพื้นฐานของศิลปะ เพราะผู้ประกอบการทำงานยังไม่มีเหตุผลก็จะไม่เกิดแรงจูงใจ จะไม่เกิดความเพียรหรือความไฝหา เพราะว่าลักษณะของการที่ผู้ประกอบการมีความไตร่ตรองมีลักษณะของการใคร่ครวญ ถึงลักษณะของเหตุผล

แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดในเหตุผลของศิลปะก็คือหลักการในการเสียสละ ทุกอย่างนั้นในการทำงานศิลปะสามารถสร้างเสริมให้แก่สังคม พัฒนาในทางที่ดีขึ้นทางด้านศิลปะ เพื่อจะได้ประสบผลสำเร็จต่อไป

๔. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ดังนี้^{๑๘}

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ นี้ ในฐานะเป็นคนจังหวัดขอนแก่น เป็นผู้ปกครองนักเรียนที่เรียนอยู่โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา คือมีความพอใจที่จะบรรพชาหรือว่าบวชเนกขัมมะ มีความพอใจที่จะบวชชีพรามณ์ เพราะจะได้บรรลุลุทธิธรรม และจิตใจสงบ ส่งผลให้ชีวิตดีขึ้น เพราะการบรรพชาเป็นการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา

วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้แต่เช้า ตั้งใจเรียน ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนถึงกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย ที่มีความเพียรพยายามที่จะใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ทุกคนเกิดมาแต่มีความเพียรในตัวของตัวเอง ถ้าขาดความเพียรก็จะเกิดปัญหาคับกับตนเองและสถาบันต่างๆ คนเราควรจะมีวิริยะในการแก้ปัญหาทุกปัญหา

จิตตะ การเอาใจใส่ใฝ่ในการเรียนรู้ ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างดี ในกิจกรรมที่เยาวชนควรเรียนรู้ และเข้าใจนั้นย่อมเกิดจากความอดทน มานะ ในการที่ทำการงานนั้นให้สำเร็จได้ การที่คนเราจะทำอะไรนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย จิตตะ จะทำให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี เพราะจิตใจใฝ่ใฝ่ในการเรียนรู้ แม้แต่การทำงานทุกอย่างย่อมสำเร็จไปด้วยดี

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ สิ่งเกี่ยวกับความละเอียด ขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว ทางด้านกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย วิธีสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานหรือกิจกรรมในการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ได้ดียิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทางฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพภายในและภายนอกของเด็กไปพร้อมๆ กัน การเน้นให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นการเล่น การทำงานฝีมือ การเคลื่อนไหว ร่างกาย การทำอาหาร ตลอดจนการสนทนาพูดคุย ฯลฯ ซึ่งเมื่อเด็กมีประสบการณ์ตรงต่อสิ่งที่เขาเรียนรู้ก็จะเกิดการจดจำได้ดียิ่งกว่าการท่องจำจากหนังสือหรือคำบอกของผู้ใหญ่ เมื่อเด็กได้เรียนรู้สิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์ในมิติต่างๆ จากการตั้งคำถามและการเชื่อมโยงของครูผู้สอน เด็กก็จะสามารถคิดพิจารณาอย่างใคร่ครวญด้วยตนเองได้ว่า เขาสามารถนำการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง อะไรคือคุณค่าที่แท้ และอะไรคือคุณค่าที่เทียม เมื่อเด็กสามารถจำแนกแยกแยะคุณค่าแท้ออกจากคุณค่าเทียมได้ เด็กก็จะสามารถพัฒนาทักษะการคิดการตัดสินใจ ตลอดจนการกระทำ และการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้ในที่สุด

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางสมสมร ดวงน้อย, ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

๔.๔ ผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ การจัดกิจกรรมเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียน ดังนี้

๔.๓.๑ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ นี้ บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ คือผู้คอยแนะนำให้นักเรียนมีความพอใจที่จะบรรพชาหรือว่าบวชเนกขัมมะ^{๑๙} ด้วยการใช้อิทธิบาท ๔ อยู่เสมอ นักเรียนพอใจในการเรียนทุกวิชา นักเรียนมีใจรักในโรงเรียนที่ตนเรียนมาก ครู คือต้นแบบใน การฝึกสอนให้นักเรียนมีความชอบ ชยันเอาใจใส่ และพินิจใคร่ครวญก่อนทำอะไรเสมอ เช่น การส่งการบ้านเป็นประจำ ทุกรายวิชาที่ครูมอบหมายให้ทำ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่มอบให้ทำตามทีครูลั้ง^{๒๐}

วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้แต่เช้า ตั้งใจเรียน ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนถึงกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ นักเรียนมีความพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีความเพียรพยายามที่จะใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ทุกคนเกิดมาแต่มีความเพียรในตัวของตนเอง ข้าพเจ้ามีความพากเพียรไม่ย่อท้อต่อการเรียนเสมอ ถ้าขาดความเพียรก็จะเกิดปัญหาขึ้นกับตนเองและสถาบันต่างๆ คนเราควรจะมีวิริยะในการแก้ปัญหาทุกปัญหา สภาพแวดล้อม เช่นโรงเรียน ครู บิดามารดา เพื่อนๆ มีส่วนสำคัญต่อนักเรียน ในการนำหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ นักเรียนมีความพากเพียรในการเรียน

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างดี ในกิจกรรมที่เยาวชนควรเรียนรู้ และเข้าใจนั้นย่อมเกิดจากความอดทน มานะ ในการที่ทำการงานนั้นให้สำเร็จได้ นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในรายวิชานั้น การที่คนเราจะทำอะไรนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย จิตตะ จะทำให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี เพราะจิตใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้^{๒๑} แม้แต่การทำงานทุกอย่างย่อมสำเร็จไปด้วยดี นักเรียนมีความคิดที่จะปฏิบัติต่อระเบียบโรงเรียน ผลของ การดำเนินชีวิตด้วยการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางทำให้ตน ประสบความสำเร็จเสมอ นักเรียนมีความเห็นชอบฝักใฝ่ในการเรียน

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ดุสิ่งเกี่ยวกับความละเอียด ขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการอ่านเพิ่มมากขึ้น^{๒๒} ทางด้านกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย วิธีสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานหรือกิจกรรมในการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ได้ดียิ่งขึ้น นักเรียนใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก่อนทำงานทุกครั้ง

^{๑๙} สัมภาษณ์ เด็กชายธนชัย กานพรมมา, นักเรียนโรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๒๐} สัมภาษณ์ เด็กหญิงอารียา ศรีอาจ, นักเรียนโรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๒๑} สัมภาษณ์ เด็กหญิงกานต์ธิดา เจริญศรี, นักเรียนโรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๒๒} สัมภาษณ์ เด็กชายปริญญญา หนองปัญญา, นักเรียนโรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

นักเรียนมีการตรวจตราหาเหตุผลเพิ่มมากขึ้น มีกิจกรรมอะไรบ้างที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ (ทางสู่ความสำเร็จ ๔) มีความพอใจในการเลือกกิจกรรม มีความเพียรในการศึกษา มีความคิดที่ฉลาด ใช้ปัญญาในการรอบรู้อย่างขึ้น^{๒๓}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทางฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพภายในและภายนอกของเด็กไปพร้อมๆ กัน การเน้นให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นการเล่น การทำงานฝีมือ เช่น การปวาดวาดภาพ “ลดภาวะโลกร้อน” การเคลื่อนไหว ร่างกาย การทำอาหาร ตลอดจนการสนทนาพูดคุย ซึ่งเมื่อเด็กมีประสบการณ์ตรงต่อสิ่งที่เขาเรียนรู้ก็จะเกิดการจดจำได้ดียิ่งกว่าการท่องจำจากหนังสือหรือคำบอกของผู้ใหญ่ เมื่อเด็กได้เรียนรู้สิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์ในมิติต่างๆ จากการตั้งคำถามและการเชื่อมโยงของครูผู้สอน เด็กก็จะสามารถคิดพิจารณาอย่างใคร่ครวญด้วยตนเองได้ว่า เขาสามารถนำการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง อะไรคือคุณค่าที่แท้ และอะไรคือคุณค่าที่เทียม เมื่อเด็กสามารถจำแนกแยกแยะคุณค่าแท้ออกจากคุณค่าเทียมได้ เด็กก็จะสามารถพัฒนาทักษะการคิดการตัดสินใจ ตลอดจนการกระทำ และการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้ในที่สุด

๔.๓.๒ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ นี้ ในฐานะเป็นคนจังหวัดขอนแก่น บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ คือผู้คอยแนะนำให้นักเรียนมีความพอใจที่จะบรรพชาหรือว่าบวชเนกขัมมะ มีความพอใจที่จะบวชชีพรามณ์ เพราะจะได้บรรลุตถธรรมและจิตใจสงบ ส่งผลให้ชีวิตดีขึ้น เพราะการบรรพชาเป็นการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาด้วยการใช้อิทธิบาท ๔ อยู่เสมอ นักเรียนพอใจในการเรียนทุกวิชา^{๒๔} นักเรียนมีใจรักในโรงเรียนที่ตนเรียนมาก ครูคือต้นแบบใน การฝึกตนให้นักเรียนมีความชอบ ชยันเอาใจใส่ และพินิจใคร่ครวญก่อนทำอะไรเสมอ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่มอบให้ทำตามที่ครูสั่ง

วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้แต่เช้า ตั้งใจเรียน ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนถึงกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ นักเรียนมีความพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีความเพียรพยายามที่จะใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ทุกคนเกิดมาแต่มีความเพียรในตัวของตนเอง^{๒๕} มีความพากเพียรไม่ย่อท้อต่อการเรียนเสมอ ถ้าขาดความเพียรก็จะเกิดปัญหาขึ้นกับตนเองและสถาบันต่างๆ คนเราควรจะมีวิริยะในการแก้ปัญหาทุกปัญหา สภาพแวดล้อม เช่นโรงเรียน ครู บิดามารดา เพื่อน ๆ มีส่วนสำคัญต่อนักเรียน ในการนำหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ นักเรียนมีความพากเพียรในการเรียน

^{๒๓} สัมภาษณ์ เด็กหญิงวนาลี ชูทอง, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือ จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๒๔} สัมภาษณ์ เด็กหญิงพุดตา ปานเจริญ, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือ จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๒๕} สัมภาษณ์ เด็กชายจารุพงษ์ ผลทิพย์, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือ จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างดี ในกิจกรรมที่เยาวชนควร
รู้ และเข้าใจนั้นย่อมเกิดจากความอดทน มานะ ในการที่ทำงานนั้นให้สำเร็จได้ นักเรียนมีความคิด
สร้างสรรค์ในรายวิชานั้น การที่คนเราจะทำอะไรนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย จิตตะ จะทำให้กิจกรรม
ต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี^{๒๖} เพราะจิตใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ แม้แต่การทำงานทุกอย่างย่อมสำเร็จไปด้วยดี
นักเรียนมีความคิดที่จะปฏิบัติต่อระเบียบโรงเรียน ผลของ การดำเนินชีวิตด้วยการใช้หลักอริยบท ๔
เป็นแนวทางทำให้ตน ประสบความสำเร็จเสมอ นักเรียนมีความเห็นชอบฝักใฝ่ในการเรียน

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ สิ่งเกี่ยวกับความละเอียด
ขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีความรู้
ความสามารถในการอ่านเพิ่มมากขึ้น ทางด้านกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอริยบท
๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย เช่น การประกวดวาดภาพ ในหัวข้อ “การลดภาวะโลกร
ร้อน” วิธีสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานหรือกิจกรรมในการประยุกต์อริยบท ๔ ได้ดียิ่งขึ้น^{๒๗}
นักเรียนใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก่อนทำงานทุกครั้งนักเรียนมีการตรวจตราหาเหตุผลเพิ่มมากขึ้น
มีกิจกรรมอะไรบ้างที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ (ทางสู่ความสำเร็จ ๔)
มีความพอใจในการเลือกกิจกรรม มีความเพียรในการศึกษา มีความคิดที่ฉลาด ใช้ปัญญาในการรอบรู้
ยิ่งขึ้น^{๒๘}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมทักษะและจัดกิจกรรมการ
เรียนรู้ ทางฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ภายในและภายนอกของเด็กไปพร้อมๆ กัน ด้วยเหตุนี้พ่อแม่ผู้ปกครองจึงพยายามส่งเสริมให้บุตร
หลานมีโอกาสเรียนรู้ เพื่อให้บุตรหลานมีความเจริญงอกงามในทุกด้าน ส่วนบุตรหลานก็พยายาม
ตอบสนองเจตนาที่ดีของพ่อแม่ผู้ปกครองด้วยการ เรียนให้ดีที่สุด การเน้นพัฒนาให้เด็กได้เรียนรู้ผ่าน
การลงมือปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นการเล่น ร่างกาย และสติปัญญาซึ่งเมื่อเด็กมีประสบการณ์ตรงต่อสิ่ง
ที่เขาเรียนรู้ก็จะเกิดการจดจำได้ดียิ่งกว่าการท่องจำจากหนังสือหรือคำบอกของผู้ใหญ่ เมื่อเด็กได้
เรียนรู้สิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์ในมิติต่างๆ จากการตั้งคำถามและการเชื่อมโยงของครูผู้สอนเสริม
ความเข้าใจให้แก่เด็กก็จะสามารถคิดพิจารณาอย่างใคร่ครวญด้วยตนเองได้ นำการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้
ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง อะไรคือองค์คุณค่าที่แท้ และอะไรคือคุณค่าที่เทียม เด็กก็จะ
สามารถพัฒนาทักษะการคิดการตัดสินใจ ตลอดจนการกระทำ และการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ได้อย่าง
ถูกต้อง

^{๒๖} สัมภาษณ์ เด็กชายชินวัฒน์ วงษามิ่ง, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

^{๒๗} สัมภาษณ์ เด็กหญิงชลธิชา ใจสัตย์, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์ เด็กหญิงณัฐพร ชัยศิริอุดมโชค, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

๔.๓.๓ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาท นักเรียนมีความพอใจ สิ่งจำเป็นสำหรับนักเรียนนักศึกษา ในการเรียนให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยการฟัง (อ่าน) ฟังแล้วนำมาคิด ถ้าหากไม่เข้าใจก็ต้องถามหรือค้นคว้าหาคำตอบที่ถูกต้อง และท้ายสุดต้องบันทึกไว้เพื่อให้จดจำได้ ด้วยการใช้อิทธิบาท ๔ อยู่เสมอ นักเรียนพอใจในการเรียนทุกวิชา^{๒๙} นักเรียนมีใจรักในโรงเรียนที่ตนเรียนมาก ครู คือต้นแบบใน การฝึกฝนให้นักเรียนมีความชอบ ชื่นชอบใส่ใจ และพึงใจใคร่ครวญก่อนทำอะไรเสมอ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่มอบให้ทำตามทีครูลัง

วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การมีความเพียรพยายามที่ต่อกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ นักเรียนมีความพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีความเพียรพยายามที่จะใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม^{๓๐} ทุกคนเกิดมาแต่มีความเพียรในตัวของตัวเอง ข้าพเจ้ามีความพากเพียรไม่ย่อท้อต่อการเรียนเสมอ ถ้าขาดความเพียรก็จะเกิดปัญหาขึ้นกับตนเองและสถาบันต่างๆ คนเราควรจะมีวิริยะในการแก้ปัญหาทุกปัญหา สภาพแวดล้อม เช่นโรงเรียน ครู บิดามารดา เพื่อน ๆ มีส่วนสำคัญต่อนักเรียน^{๓๑}

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างดี ในกิจกรรมที่เยาวชนควรรู้ และเข้าใจนั้นย่อมเกิดจากความอดทน มานะ ในการที่ทำงานนั้นให้สำเร็จได้ นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในรายวิชานั้น การที่คนเราจะทำอะไรนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย จิตตะ จะทำให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี เพราะจิตใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ แม้แต่การทำงานทุกอย่างย่อมสำเร็จไปด้วยดี นักเรียนมีความคิดที่จะปฏิบัติต่อระเบียบโรงเรียน ผลของ การดำเนินชีวิตด้วยการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางทำให้ตน ประสบความสำเร็จเสมอ^{๓๒} นักเรียนมีความเห็นชอบฝักใฝ่ในการเรียน

วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ สิ่งเกี่ยวกับความละเอียด ขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการอ่านเพิ่มมากขึ้น ทางด้านกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย วิธีสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานหรือกิจกรรมในการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ได้ดียิ่งขึ้น นักเรียนใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก่อนทำงานทุกครั้งนักเรียนมีการตรวจตราหาเหตุผลเพิ่มมากขึ้น มีกิจกรรมอะไรบ้างที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้

^{๒๙} สัมภาษณ์ เด็กหญิงกนกพร ทำสีมา, นักเรียน โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

^{๓๐} สัมภาษณ์ เด็กหญิงกฤติยาภรณ์ แวงชัยภูมิ, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

^{๓๑} สัมภาษณ์ เด็กชายกุลเดช ทวาศรี, นักเรียน โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

^{๓๒} สัมภาษณ์ เด็กชายสันติราษฎร์ จันดาจารย์, นักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๖.

หลักอิทธิบาท ๔ (ทางสู่ความสำเร็จ ๔) มีความพอใจในการเลือกกิจกรรม^{๓๓} มีความเพียรในการศึกษา มีความคิดที่ฉลาด ใช้ปัญญาในการรอบรู้ยิ่งๆ ขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมทักษะและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคต่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดันการเรียนรู้ของนักเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ฉันทะ คือเป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่องาน ไม่ท้อถอย มีกำลังใจต่อสู้ ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก จากสิ่งที่ว่านกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย เช่น การประกวดวาดภาพ “ลดภาวะโลกร้อน” นักเรียนรักงานที่ตนได้รับผิดชอบและตั้งใจทำงานจึงได้ผลงานที่ดี ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจืดจาง ไม่ก้าวหน้า

๒. วิริยะ คือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง เช่น นักเรียนมีงานที่ครูผู้สอนสั่งการบ้านแล้วส่งให้ครบตามจำนวน นักเรียนไม่เกียจคร้านต่อหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ถ้าขาดวิริยะ จะทำให้เป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้ามีแต่งานค้าง กลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ

๓. จิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไข เหตุการณ์ได้ทันท่วงที เช่น รู้การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการตอบปัญหา เรื่อง “อาเซียน” ในงาน Excellent fair ด้วยการใช้อนุปัญญาจึงทำให้ได้รับรางวัลชนะเลิศ ถ้านักเรียนขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้ง่ายโดยไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว

๔. วิมังสา คือ ช่วยให้งานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานถูกๆ ผิดๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลืองเวลา และทำให้โง่เขลา หลักธรรมอิทธิบาท ๔ นี้ก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ ๑) ทำให้เป็นคนมีนิสัยรักงาน ใฝ่ใจติดตามผลงานอย่างเพิลิตเพิลิน ๒) รู้จักรับผิดชอบงานที่ทำด้วยมีระเบียบและสมเหตุสมผล ๓) มีประสบการณ์ชัดเจนในกิจกรรมหลายสาขา สามารถแก้ปัญหาได้เฉียบขาด ถูกต้องและรอบคอบ และ ๔) ทำให้กิจการซึ่งไม่เหลือบ่ากว่าแรงบรรลุเป้าหมายสำเร็จ คุ่มค่าและทันเหตุการณ์

จากการประยุกต์ใช้หลักธรรมของอิทธิบาท ๔ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการกระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนด ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และแก้ปัญหาร่วมกัน เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อไป

^{๓๓} สัมภาษณ์ เด็กชายธีระภัทร ธนะศรี, นักเรียน โรงเรียนวรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๖.